

BÁTONYI PÁL

A Keszi katonai törzs részeinek a mai Dunakeszi területére történő letelepedéséről

A magyarság 894-95-ben nemzetségenként vonult be a Kárpát-medencébe, de a katonai feladatokat a hét vezér irányította katonai törzsek hajtották végre. A hét katonai törzs türk eredetű neveit sok település megőrizte: meyer=főhely, kürt-gyarmat=mell, hát mögé, tarján=tarkán, kovács, jenő=oldalka, kér=hátsó, utolsó, keszi=töredék, nyék=sövény.¹ Mai katonai nyelvezettel meyer=első lépcső, kürt-gyarmat=második lépcső, tarján=csapás mérő erő, jenő=oldalvéd, kér=utóvéd, keszi=tartalék, nyék=őrség, hadtáp, logisztika. A Keszi név csuvasos hangalakú és jelentése rész, darab, töredék.

A magyarok betelepülése döntően békésen történt, de a katonai törzsek fontos biztosítási feladatokat láttak el. A katonai feladatok végrehajtása során egyrészt a bizánciakkal kötött szövetség értelmében a magyar katonai törzsek kijelölt csapatai Simeon bolgár kán haderejét kötötték le a Balkánon, másrészt a venger csapatok elfoglalták a Kárpát-medence délkeleti bolgár fennhatóságú területeit és biztosították a déli, illetve a székelyekkel együtt a keleti hágókat. A Vereckei-hágón átkelt Árpád és Kurszán vezérek vezette magyar katonai törzsek feladata a vengerek nyugati határának elérése a Garam-Duna-Balaton vonalban és az esetleges morva támadás visszaverése volt. A magyarok betelepülésének szervezettségét jellemzi, hogy a közeli korabeli nagyhatalmak vezetőivel, a bizánci császár Bölcs Leóval és a frank királlyal, Arnulffal is szövetséges viszonyban voltak.

A Keszi katonai törzset ebben az időszakban feltehetően a Gyula nemzetség vezetője, Gyula vezette, aki egyben a magyarok katonai vezetője (gyulája) is volt. Ezt valószínűsíti az is, hogy a Gyula nemzetség települt a Vatak központja mellé. A későbbiekben a Gyula nemzetség vezetői áttelepültek Gyulafehérvár területére, és a gyula tisztséget a Tétény nemzetség vette át.³

A Keszi katonai törzs is békés feladatot kapott, meghatározott helyeken a folyami átkelőhelyeket, vagy utakat kellett biztosítani a többi katonai törzs, illetve az áttelepülő nemzetségek részére. Ilyen feladatok ellátására települt az előrenyomulás elején északon (lásd. a térképen) 1. Delnekezy, mellette Biztrekezi és Renukkezi, mely települések elpusztultak. A Sajónál 2. Sajókeszi (ma Kesovce, Szlovákia), a Tiszánál 3. Tiszakeszi és 4. Kesző (ma Fegyvernek része), a Szamos környékén 5. Keszi, korábban Nemeskeszi, Magyarkeszi és Oláhkeszi, majd Pelekeszi (ma Chisău, Románia), illetve 6. Mezőkeszi (ma Chesău, Románia), valamint a Marosnál 11. Lippakeszi (ma Chesinț, Románia), korábban Erdőszádkeszi. A Duna-Tisza köze déli részén települt 12. Szentivánkeszi, vagy Kiskeszi és 13. Bulkeszi, Matyukakeszi, vagy Sávolykeszi és mellette Boldogasszonykeszi, vagy Nagykeszi (ma Maglič, Szerbia). Ezeket a településeket egymástól többnyire 80-100 kilométerre telepítették, így biztosítva a napi összeköttetést, mert ez a távolság egy napi közepes iramú lovasteljesítménynek felel meg.⁴

A Keszi katonai törzs számmal jelzett települései²

1 Berta Árpád: *Magyarok a steppe országúján*. In: *Árpád előtt és után*. Kristó Gyula és Makk Ferenc (szerk.). Szeged, 1996. 33-40.

2 Hajdú-Moharos József: *Magyar Településtár*. Bp., 2000. 20, 21, 23-26, 69, 71, 170, 173, 197, 228, 287, 361, 376, 383, 401, 402, 404, 422, 429, 431, 433, 434.; *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa*. Arcanum CD.;

Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Arcanum CD

3 Tettamanti Sarolta: *Honfoglalás kor és kora Árpád-kor*. In: *Pest megye monográfiája I/2*. Zsoldos Attila (szerk.), Bp., 2001. 13.

4 Nagy Kálmán: *A honfoglalás korának hadtörténete*. Bp. 2007. 75.

Fontos feladat volt a venger központi terület biztosítása is a Körösök vidékén. Itt települtek 7. Répáskeszi, vagy Keszi, illetve 8. Somoskeszi (ma Šomoščeš, Románia), 9. Váraskeszi, mellette Csamakeszi, vagy Csunakeszi, illetve a Gyula melletti 10. Keszi-puszta területén, mely települések többsége az oszmánhódítás alatt elpusztult. A továbbiakban települt a Dunánál 15. Dunakeszi, korábban Kesző, Körtvélyeskeszi, illetve 16. Budakeszi, részei Alkezy és Felkezy, 14. Karancskeszzi, 17. Csalókeszi (elpusztult), valamint az Ipoly-nál 18. Ipolykeszi (ma Kosiuh nad Ipľom, Szlovákia), része Kiskeszzi, 21. Ipolykiskeszzi (ma Malé Kosiuh, Szlovákia), északabbra 19. Kőkeszi (ma Kamenné Kosiuh, Szlovákia), mellette Felkeszi, 20. Dacsókeszi (ma Kosiuhovce, Szlovákia), korábban Keszihócz, illetve a Garamnál 22. Garamkeszi (ma Hronské Kosiuh, Szlovákia), korábban Tótkeszzi. A későbbiekben a morvák legyőzésével települt 23. Bátorkeszi (ma Vojnice, Szlovákia), korábban Ravaszkeszi, 24. Zsitvakesző (ma Radvaň nad Dunajom, Szlovákia), 25. Kurtakeszi (ma Marcelová, Szlovákia), 26. Bánkeszi (ma Bánov, Szlovákia), mellette Kiskeszzi, 27. Keszi, korábban Mezőkeszi (ma Mojmirovce, Szlovákia), 28. Várkeszi (ma Komárno, Szlovákia), 29. Nagykeszi (ma Velké Kosiuh, Szlovákia), része Kiskeszzi, korábban Gyurkkesző, valamint 30. Keszi (elpusztult). A nyugati avar határ visszaállítása érdekében települt a Rába mellett 31. Rábakecöl, korábban Kesző, 32. Várkesző, korábban Simonkesző, Várjobbágyakeszi és 33. Egyházaskesző. Az uralkodó Géza-István nagyfejedelem-király és Koppány vezér közötti ellentétek hatására telepítettek a Keszi katonai törzsből 34. Szentkirálykeszi (elpusztult), részei Nagykeszi és Kiskeszzi, 35. Gyulakeszi, korábban Chumbkezu, Chonkezy, Thapolchakezy, 36. Keszi (elpusztult), 37. Keszipuszta (elpusztult), 38. Papkeszi, 39. Sárkeszi, 40. Magyarkeszi, korábban Tótkeszzi, Máriakeszi, 41. Keszőhidegkút, 42. Keszű, 43. Kesző (elpusztult) területére. Koppány vezér legyőzése után telepíthették 44. Keszőpusztát (elpusztult). Vajk-Szent István király a győzelem után német mintára átszervezte a katonai erőket és ennek keretében a katonai törzsek katonai funkcióit megszüntette. A katonai törzsek letelepített részei azonban nevüket többnyire a mai napig megőrizték.

Az Árpád vezette népesség legfontosabb dunai átkelésének biztosítására, gondosan kiválasztott helyet jelöltek ki. A választás a Rosd-sziget (ma Szentendrei-sziget) déli területére esett. Az átkelőhely vezetésére valószínűleg az Árpáddal rokon Rosd vezért jelölték. A sziget ezután Rosd nevét viselte, székhelye feltehetően a mai Szigetmonostornál volt. Az átkelőhely két részből állt. A fő átkelési lehetőséget a Megyer katonai törzs biztosította a mai Káposztásmegyer és Békásmegyer, Almegyer között.

A tartalék átkelőhely kialakítása a Rosd sziget igénybevételével történt. A Duna bal partján a Keszi katonai törzs a mai Dunakeszinél, míg a szigeten a Megyer katonai törzs a mai Pócsmegyernél biztosította az átkelést. A mai Dunakeszi területén a honfoglalás korából találtak edénytöredékeket az Új-szőlők, a Malomárok, illetve a Hegyrejáró-dűlő homokdombjain. A Könyves Kálmán utca környékén 50x50 méter kiterjedésben embercsontok kerültek elő, ez a terület kisebb Árpád-kori temető lehetett.⁵

5 Magyarország régészeti topográfiaja 9, főszerk.: Gerevich László, Pest megye régészeti topográfiaja, a szobi és a váci járás (XIII/2.). Bp., 1993. 75-86.

A mai Dunakeszi kialakulása véleményem szerint tehát a nagy fontosságú dunai átkelőhely katonai biztosításának megszervezésével, a magyarok betelepülésének első évében történhetett.

A mai Dunakeszi területén letelepedett Keszi katonai törzs a morvák elleni harcban valószínűleg fontos feladatokat látott el. (Részei a később elpusztult Pozsony vármegyei 30. Keszire költöztek. Az elpusztult Keszi falu környékén jelenleg is létezik egy Pozsonysárfő – ma Blatné, Szlovákia – nevű település.) A törzs létszámának megbecsüléséhez fontos segítség, hogy a korabeli magyar (türk) katonai erők létszámát 20 ezer főben adták meg. A hét katonai törzs létszáma így egyenként mintegy 3 ezer főre becsülhető. Ha figyelembe vesszük, hogy az első telepítéskor 22 helyen települtek a Keszi katonai törzsből, akkor egy helyre 1-2 század kerülhetett. Tekintettel az átkelőhely fontosságára feltételezhető, hogy Dunakeszi mai területére két század települt. Az átkelőhely fontosságát bizonyítja, hogy a honfoglalás után Óbuda, mint Kurszán vezér téli udvarhelye (a római Aquincum romjain) kiemelkedő szereppel bíró település volt. A Dunán való átkelésnek kedvező lehetőségei voltak itt, mert a zátonyokkal tarkított mederben a víz sodrása mintegy 100 kilométeres körzetben a leglassúbb volt.⁶ Az átkelőhely berendezését vizsgálva figyelembe kell venni, hogy bár a nomádok az átkeléseket általában börtömlőkkel végezték, ezt az átkelési módot csak menetből alkalmazták. Az átkelés biztosítása feltételezhetően komp üzemeltetésével történt. A korábban is ott élő népesség valószínűleg állandó komp kapcsolatot tartott a szigeten lakókkal.

A Keszi katonai törzs részei több mint száz évig teljesítettek a mai Dunakeszi területén katonai feladatokat. Az átkelőhely biztosítása mellett feltehetően részt vettek a katonai vállalkozásokban is. A környék lakosságával való állandó kapcsolat, házasságok révén nyelvben és vallásban is beolvadtak környezetükbe.⁷ A település felvette falusias jellegét, így a katonai feladatok megszűntével mint vízparti falu élte tovább életét (kompátkelőhely, halászhely, földművelés, legeltetés). A lakosság sokáig őrizte nem csak a település nevében, hanem kiváltságaik megőrzésében is különleges jogait, így még a Wattayak idejében⁸ is hivatkoztak a település nemesi jogállására.

Összességében megállapítható, hogy közvetlen írásos emlékek nem kerültek elő a mai Dunakeszi területének avarkori betelepítéséről. A régészeti leletek és a kapcsolódó dokumentumok alapján viszont valószínűsíthető, hogy a korai avar korban kisebb település lakói éltek itt. A 750 körül években az Agg onogur nemzetség részei telepedtek le a területen, 894–895-ben pedig a Keszi katonai törzs mintegy két százada települt a Duna mellé a fontos átkelőhely biztosítása céljából, melyet állandó katonai feladatként több mint száz évig láttak el. A település életének folyamatosságát bizonyítja, hogy nevében a mai napig megőrizte a származása és betelepülése emlékét.

(A cikk a várostörténeti pályázat díjnyertes tanulmányának rövidített verziója.)

6 Györfly György: Pest-Buda kialakulása. Bp., 1997. 68-69.

7 A Géza-István nagyfejedelem-király által behívott és a passauai püspök által küldött első papok 970 körül megírták feletteseiknek, hogy az uralkodó alá tartozó népesség többsége keresztény volt akkor is.

8 Az 1715. évi országos összeírás. Arcanum, DVD.